

Otte taler, syv eksperter og en guldmedalje

RetorikMagasinet træder ind i kulturkampen og præsenterer her en kanon over de mest interessante taler i dansk talehistorie. Et panel bestående af kyndige kritikere har valgt blandt disse sværvægtede og fundet den bedste.

Af **Esben Norrbom** og **Lene Holst Nielsen** Redaktører på RetorikMagasinet.

Idémændene bag www.dansketaler.dk, Jesper Troels Jensen, har i samarbejde med stud.mag. i retorik Brit Jensen udarbejdet en liste over 8 interessante danske taler gennem tiden.

Kriterierne for udvælgelsen har været åbne forstået på den måde at der ikke er valgt ud fra en specifik retorisk genre eller periode. De otte taler repræsenterer en bredde i tid og stil fra de sidste 200 års danske taletradition. ”At figurere på denne liste er ikke nødvendigvis et udtryk for retorisk ros, men for retorisk interesseværdi” siger Brit Jensen, og dermed gør hun klart at vi ikke leder efter et endegyldigt svar på fuldendt talekunst. Kanonlisten skal opfattes mere som deskriptiv end normativ, og som eksempler på vellykkede taler i deres egen situation.

Listen med de otte taler har vi sendt til en række fremtrædende kommunikationsfolk, som ud fra hver deres faglige område har haft noget interessant at sige om de nominerede taler. Panelet er blevet

bedt om at vælge tre taler fra listen i prioriteret rækkefølge som de synes var bedst eller mest interessant, og vi har ønsket at give panelet fuld frihed til at vælge og begrunde ud fra egne kriterier. Derefter har vi i bedste Eurovision-stil givet henholdsvis 3, 2 og 1 point til de valgte taler efter panelets rangering.

Udfordring, forløsning og udansk patos

Taler der på samme tid udfylder og udfordrer den retoriske situation, får positiv kritik. Det kommer sig af den markante historiske betydning flere af talerne har, politisk og kulturelt. Det er taler hvor retorik i bogstaveligste forstand tager ordet og bryder med det forventede som når præsten Grosbøll i Guds Hus afviser Gud selv eller når Dronningen sprænger rammerne for royal epidektik og kritiserer danskeres fremmedfjendske holdninger. De viser dermed et mod til at gribe situationen og forandre den.

Et andet træk der går igen i de fleste taler, er talernes umiddelbart forløsende effekt. Det gælder f.eks. Kong Chr. Xs tale til det danske folk efter Danmarks befrielse. Han skaber en følelse af fællesskab bl.a.

De nominerede taler

NFS Grundtvig: Den første sommerskole for piger (1806)

M.C. Lyngsie: Brandtale til kammeraterne i Nykøbing F. (1925)

Thorvald Stauning: Valgtale i radioen (1932)

Kong Chr. X: Tale til det danske folk efter Danmarks befrielse (1945)

Dronning Margrethe II: Nytårstale (1984)

Thorkild Grosbøll: 1. søndag efter påske (1988)

Anders Fogh Rasmussen: Family photo after the european council meeting (2002)

Mogens Lykketoft: Afskedstale (2005)

De nominerede taler kan alle ses i deres fulde længde på www.dansketaler.dk.

Panelet

Jens Elmelund Kjeldsen, førsteamanuensis ved Institutt for informasjons- og medievitenskap på Universitet i Bergen

Bent Pedersbæk Hansen, formand for Modersmål-Selskabet

Sine Nørholm Just, adjunkt på Center for Kommunikation på Handelshøjskolen i København

Lita Lundquist, professor på Institut for Fransk, Italiensk, Russisk, Spansk og Tysk på Handelshøjskolen i København

Klaus Kjøller, lektor ved institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab ved Københavns Universitet

Niels Finn Christiansen, lektor ved institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab ved Københavns Universitet

Christian Kock, professor i retorik ved Københavns Universitet

i citatet: ”Jeg vil her mindes alle dem, der i disse Aar gav deres Liv for Danmarks Frihed. Deres Minde vil stedse blive holdt i Ære i vort Folk.” De menneskelige tab bliver derfor en meningsfuld del af et større projekt: Nationens frihed.

I den danske taletradition er niveauet for følelsesudtryk som regel som vores klima: tempereret. Alligevel er det følelserne som giver flere af de nominerede taler udtryksfuldhed og personligt aftryk. Det er bestemt ikke grævejr og en middeltemperatur på 16 grader som udgør panelets favoritter. Et eksempel på det er Lykketofts afskedstale hvor han bryder med den politisk-logiske talekarriere, smider masken og med melankolsk patos viser os mennesket bag økonomen.

Og vinderen er...

Efter at have nævnt nogle generelle træk ved de nominerede taler, er det nu tid til den store forløsning: Tredjepladsen går til Thorkild Grosbøll der med sin prædiken i Tårnbæk kirke 1. søndag efter påske, 1988, henter 5 point. Grosbølls provokationer som er elsket af få og hadet af mange er det som gør talen værd at fremhæve. Som når han hen mod slutningen af prædikenen i en forestillet samtale med Jesus siger: ”Fæ, jeg skal forklare dig, hvor grundigt du tog fejl. Mennesker er 100 % egoister. Kun ude på at snyde hinanden. Kan du så forstå, hvorfor jeg ikke giver fem flade øre for dig? Kan du forstå, hvorfor jeg ikke tror dig over en dørtærskel.” For Klaus Kjøller er det vigtigste de forventninger til præstens retoriske situation som Grosbøll bryder med, og den dialogiske form han benytter: ”Herved personificerer Grosbøll den tvivl som hans tilhørere også sidder med, fordi de jo godt ved at barnetroen på en eller anden måde skal tolkes for at give mening. Og det er så det han forsøger. Og han har jo virkelig noget i klemme, for han er jo den eneste i lokalet som egentlig ikke kan sige det han siger... Man forstår godt, at de (menigheden) elsker ham. Og at hans overordnede overvåger ham (Den gamle mand med skæg kan jo ikke klare ham alene).”

Anderledes tro mod den retoriske situation er andenpladsen der med syv point går til Kong Chr. X for hans ”Tale til det danske folk efter Danmarks befrielse”. Talen blev transmitteret i radioen efter Danmarks befrielse i 1945. Den er klassisk epideiktisk og viser kongehuset i sin vel snart vigtigste funktion: gennem retorisk virksomhed at samle tilhørerne og skue fremad. Ifølge Sine Nørholm Just ”leverer han en tolkning af det forgangne og et håb om det kommende der gør det muligt for danskerne at leve med hinanden i nuet.” Klaus Kjøller påpeger desuden kongens etos som et bærende element i talen, og det at kongen slet ikke nævner samarbejdspolitikken får en spydig kommentar med på vejen: ”Talen er tør og formel, men sådan var kongen jo også kendt. Alene det at han talte direkte til befolkningen gennem

radioen har man oplevet som en form for personlig intimitet. Og netop tørheden og sagligheden gør vel så også at lytterne så meget desto mere køber den dristige påstand om at man har stået ”ubrydeligt sammen”. Alle lytterne har formentlig vidst at det var en lodret løgn, men behovet for at gøre det til sandhed i situationen har gjort det til en officiel sandhed – båret af kongens knastørre etos.” Talen har fået betydning også for eftertiden, hvormed Christian Kock begrundet sin stemme på talen: ” – en jeg altid har hørt om som en afgørende forudsætning for vores nutid, og som var altafgørende i mine forældres liv.”

Dermed er vi nået til førstepladsen – hele fire ud af syv panelmedlemmer har som bedste tale valgt M.C. Lyngsies med ”Brandtale til kammeraterne i Nykøbing Falster” fra 1925. På trods af de latrinære udtryk og slag under bæltstedet til bladsmørerne er det taleren som skruer op for den proletariske bunsenbrænder og stikker ild på den herskende klasse, der løber med guldmaljen.

Fra Athen til Falster

I panelets begrundelser er der især tre områder der vægtes ved talen: den historiske betydning, skabelsen af samhørighed og brugen af humor og patos. Om den historiske betydning siger Jens Elmelund Kjeldsen: ”Talen kommer fra før talernes tid, før medierne gjorde en ende på de store taler. Den har det få talere i vor tid har: direkte henvendelse og ”samtale” med tilhørerne, blodig energi og festlige grovheder som ingen taler magter eller tør at anvende i dag. Og så kommer den fra arbejderbevægelsen, for hvem talernes kraft har haft afgørende betydning”.

Talen indeholder altså momenter der gør den vigtig ikke bare i Lyngsies nutid, men også i vores. Et af de momenter er skabelsen af samhørighed der primært skabes af at sætte skarpe skel mellem ”dem” og ”os” – lockoutherrerne på den ene side og arbejderne på den anden. Bent Pedersbæk Hansen siger det meget præcist med en lille analogi: ”Her er vi på torvet i Athen, når folketalerne ville overbevise borgerne om at de trængte til at få en på frakken ovre i Sparta.” Han siger desuden om Lyngsies eminente dialogiske form: ”Den lille skare i en dansk provinsby bringes til med stolthed at forstå sig selv som en del af en verdensomspændende historisk bevægelse. Den store og den lille politik forbindes.”

Sidst, men ikke mindst, vinder Lyngsies på sin personlige stil som Lita Lundquist mener er intet mindre end fænomenal. Niels Finn Christiansen lægger vægt på at ”Lyngsies taler tilhørernes sprog som også er hans eget”. Netop derfor er talen ”ekstremt effektiv” på trods af at den ifølge Niels Finn Christiansen ”ud fra formelle betragtninger ikke (er) et mesterværk” Her følger en kort introduktion til talen og derefter talens anden og afsluttende del.

Talen 1. maj

Michael Christian Lyngsies (1864 – 1931) tale til arbejderne i Nykøbing Falster 1. maj 1925 finder sted på højdepunktet af konflikten mellem arbejdere og arbejdsgivere i storlockouten. Konflikten bliver startet i marts samme forår af Arbejdsgiverforeningens formand Bogtrykker Langkjær da forhandlingerne om en ny overenskomst bryder sammen. Som fagforeningens verbale tærskværk repræsenterer Lyngsies de mere end 100.000 arbejdere der er berørt af lockouten. Konflikten er blevet personificeret ved de to fjender, Langkjær og Lyngsies. Positionen i den danske arbejderbevægelse er for Lyngsies i 1925 stærkere end nogensinde, og selvom han er i sit livs efterår, kører ideologen og frontmanden for fortsat fuld kraft. Bag sig har han en lang arbejds politisk karriere. Han har siddet i Folketinget fra 1898-1906 og fra 1925 til sin død sidder han i Landstinget.

Lyngsies angriber i talen sin direkte modstander Langkjær og holder ham ansvarlig for ikke bare konflikten, men også Første Verdenskrig og mere til. På den måde får han udvidet kløften mellem udbytterne og arbejderne. At brandtalen bliver holdt på den internationale kampdag over for et særdeles velvilligt publikum af arbejdere og midt under en storlockout giver de mest gunstige betingelser for dundertale og moralske rygstød til de hårdt trængte kammerater. Lyngsies har alle trumferne på hånden fra talens start og får dem også spillet ud med en sådan kraft og stil at han trækker samtlige stik sikkert hjem.

Lyngsies taler lige ud af posen, og han formår at opfylde den noget tosidige talesituation. Dels skal han holde en lejlighedstale i forbindelse med fejringen af kampdagen, samtidig skal han motivere arbejderne i Nykøbing og landet over til at holde ud i konflikten og ikke lade sig kue af lockouten. Humoren og den dialogiske form udfylder lejlighedstalen kriterier, og den buldrende tordentale – igen med humoren og ironien som drivkraft – og motiverende fællesskabsfølelse tjener som politisk redskab til at arbejderne skal stå fast på deres krav. ▶

Vinderlisten

1. **M.C. Lyngsies:** Brandtale til kammeraterne i Nykøbing F. (1925)
2. **Kong Chr. X:** Tale til det danske folk efter Danmarks befrielse (1945)
3. **Thorkild Grosbøll:** 1. søndag efter påske (1988)

M.C. Lyngsies tale til arbejderne i Nykøbing Falster 1. maj 1925

Paa Grund af sin egen Dumhed har Langkjær sendt Landet ud i en Situation, der betyder, at de danske Kapitaler, der er bundet i Aktieselskaber, Interessentskaber, Banker og i Haandværk i Form af Kredit, er i Krigen mod den danske Arbejderklasse. Hvis ikke de danske Arbejdere var saa taalmodige og rolige, saa var der i Dag Borgerkrig i Landet. (Hør! Hør!) D'Herrer i Overklassen spiller højt Spil. De skal ikke glemme, at de uretfærdigt har frataget Arbejderne deres Ret gennem mange Aar. De maa vide, at Arbejderne er de fleste i Danmark, og hvis Arbejderne etablerer deres egen Rigsdag, griber Magten og viser de andre, hvad det er, saa kan det være, at Prinsen af Hohenlohe faar flere danske Efterfølgere! (Bifald og Tilråb: Det har de fortjent).

D'Herrer har Ret i, at danske Arbejdere gaar ikke paa Landevejen ud og slaar ihjel, trods det at de andre har vist os Vejen gennem mange Aar, men vi har kun en vis Sum af Taalmodighed, og vil de svinge Sultepisken over os, vil de tvinge os i Nød og Elendighed, nægte os Menneskeret – saa er vi Mennesker, og vi er de fleste, de er kun de faa. Det ønsker jeg at sige fra denne Plads. D'Herrer skal ikke lege med Ilden. Det er let at sætte Ild i Spaanerne, men hvor har d'Herrer Sprøjten, der kan slukke? ...

Ja, jeg kan ikke blive ved, min Kone har flere Gange sagt til mig, at jeg skal holde op nu, og nu er hun der igen! (Munterhed). Og desuden har I vel hørt nok. (Nej, Nej!) Jo, I har. (Nej, vi har ikke! Bliv ved!) Ja, men I er jo ogsaa vaade (Vi kan tørre Tøj i Morgen! Vi har ikke andet at bestille, vi er lockoutet). Ja, men det er vist nok. I har jo staaet her i halvanden Time. (Vi kan staa i to til!) ...

Det er Kapitalmagten, der har spillet op til Dans, og vi har maattet danse med. Men de skal vide, de Godtfolk, at de var ene om at begynde, men vi er to til at slutte den, og jeg er ikke sikker paa, at den Dag de tager Dansefløjten af Munden, at den saa ophører. Vi kan jo danse Krammet af Gulvet, saa deres Skanker skal blaane derved. (Skriv det ned! Har I mere Papir? Nej, det glemmer de!) Ja, skriv det ned, jeg har Papir.

Da jeg tog hjemmefra i Gaar, kom der fra Dansk Arbejdsmands Forbund Lister ind over de lockoutede, deres Børn og de Penge, de havde Krav paa Og jeg underskrev en Check paa 900.000 Kr. i den Anledning, og saa sagde jeg til vor Kasserer:

– Vi er vel ikke læns?

– Læns! sagde han, er du tosset! Vi har endnu flere Millioner i Kassen i Dag, end vi begyndte med.

– Hvad er det for Sludder, Andreas! sagde jeg

– Jo, sagde han, vi har 100.004 Kr. mere end vi begyndte med i Marts.

Og saa tror Hr. Langkjær, dette elendige Fæ, at han kan udsulte de danske Arbejds mænd, der har mig Michael Christian Lyngsie, til Formand! Selv om han skulde være saa velhavende – og det tror jeg forresten ikke, han er – han faar for lidt for sit Arbejde, han er Lønslave som

alle vi andre. – Jeg er gaaet i Arbejderorganisationens Tjeneste. De er i disse Dage 40 Aar siden, jeg traadte ind i Fag foreningen, og det er 34 Aar siden, jeg første Gang valgtes som Tilidsmand, og jeg har ikke smidt Erfaringerne væk. Jeg ved, hvad jeg gør, og jeg ved hvad jeg vil, jeg ved, hvad vore Folk de kan.

Jeg har med velberaad Hu forberedt den Dag, da Skorstensbaronerne blev for hovne, og Naturen gik over Optugtelsen, da de glemte de Dage, hvor de rystede i Bukserne, blot en Dørklokke ringede, fordi de troede, det var Politiet, der stod derude for at hente dem. Jeg har derfor plejet de danske Arbejderes internationale Forbindelser. Arbejdsmandsforbundet staar i Dag med 90.000 Medlemmer i Danmark og med Gensidighedsret overfor 2 Millioner tyske, hollandske, norske, svenske og engelske Arbejds mænd, og hvis Hr. Langkjær tror, at danske Arbejds mænds Anseelse ude i Landene ikke er saa stor, saa de ikke skal give os en Haandsrækning paa 1 Krone om Ugen, saa tager han Fejl.

Han kender ikke sit Krigskram, hans Kanoner er rene Fyrværkerisager mod de Kanoner, vi har. Det skal han nok faa at mærke. Derfor gør Hr. Langkjær og hans Lejesvende og Gefrejtene og Overklassepressen vel i i Tide at hjælpe mig med, at vi kan faa en Ende paa den Krig, der hver Dag koster Arbejdsgiverne flere Penge end i 2 Aar at give os det forlangte. Skriv ogsaa det ned! (Ja, skriv det ned! De har ikke mere Papir! Stik dem noget udenlandsk Papir!). Ja, det er en gammelkendt Sag, at de bruger udenlandsk Papir, og det er Patrioterne, selv vore mest nationale Blade bruger det udenlandske Papir. (Hør).

Skal der blive Fred i Danmark, skal Kornmarkernes Grøde, skal Knopperne i Danmarks Frugthaver, skal alle de Vækster, der vokser der, ikke ødes, saa skal d'Herrer paa den anden Side komme til Erkendelse af, at den Tid er forbi, da de kunde kuske Arbejderstanden her i Landet, og vil ingen anden tage denne Kamp op for at lære dem det, saa vil vi gøre det, den Organisation, jeg er Formand for. Det lover jeg – og jeg skal nok holde, hvad jeg lover: – Der bliver ikke Fred i Danmark, før vi har faaet, hvad vi vil have, og før vi har faaet Garantier for, at vi ikke skal have Lockout hvert andet Aar.

Har I Nykøbing Arbejdere Kærlighed til Jeres Hustruer og Pligtfølelse for Jeres Børn, Jert Hjem, saa hjælper I mig med at vise Lockoutherrerne hjem og give dem de Klø, de trænger til (Hør! Hør!) Lad mig da slutte med et dundrende Leve, der Kan høres lige til Maribo, for, at vi er enige heri. (3 Hurra, Stærkt Bifald). Lyngsie leve! (Hurra og Haandklap).